एकपङ्क्त्युपविष्टानां दुष्कृतानां दुरात्मनाम् ।
सर्व्वेषां तत्समं तावद्यावत् पङ्क्तिर्न भिद्यते ॥
एवं यो ब्राह्मणो भुङ्क्ते सन्तर्प्य पितृदेवताः ।
स हि कुले समुद्धृत्य ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ॥"

इति वह्निपुराणे भोजनविधानम् ॥ * ॥

त्रिविधभोजनं यथा,—
"उच्छिष्टमवशिष्टं वा पथ्यं पूतमभीप्सितम् ।
भक्तानां भोजनं विष्णोर्नैवेद्यं सात्त्विकं मतम् ॥
इन्द्रियप्रीतिजननं शुक्रशोणितवर्द्धनम् ।
भोजनं राजसं शुद्धमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥
अतः परं तामसानां कट्वम्लोष्णाविदाहिकम् ।
पूतिपर्य्युषितं ज्ञेयं भोजनं तामसप्रियम् ॥"

इति कल्किपुराणे २५ अध्यायः ॥ * ॥

श्राद्धादिषु निमन्त्रितस्यान्यत्र भोजने दोषो यथा,—
"निमन्त्रितोऽन्यतो भुङ्क्ते श्राद्धे दैवे सपैतृके ।
स द्विजो नरके वासं लभते नात्र संशयः ॥"

देवतादिष्वभुक्तवत्सु भोजने दोषा यथा,—
"देवतापितृमर्त्त्येषु सहृत्सु ब्राह्मणेषु च ।
अभुक्तवत्सु येऽश्नन्ति बालपित्रग्निमातृषु ॥
दुष्टास्ते पूयनिचये निपात्यन्तेऽधमाधमाः ।
सूचीमुखाश्च जायन्ते क्षुधार्त्ताः किरिविग्रहाः ॥"
"एकपङ्क्त्युपविष्टाश्च समुत्थाय प्रयान्ति ये ।
विड्भोजनं राक्षसेन्द्र ! नरकन्ते प्रयान्ति हि ॥
एकसार्थप्रयातश्च तथान्यश्चार्थितं नराः ।
असंविभज्य भुञ्जन्ति ते यान्ति श्लेष्मभोजनम् ॥
पायसं कृशरं मांसं वृथा भुक्तञ्च यैर्नरैः ।
तेषामयोगुडास्तप्ताः क्षिप्यन्ते वदनेऽद्भुताः ॥"

इति वामनपुराणे १२ अध्यायः ॥ * ॥

औषधातिरिक्तकिञ्चिद्भोजनवतो नित्यनैमित्तिकक्रियानिषेधो यथा,—
"द्रव्ये भुक्ते त्वजीर्णे च नैव भुक्त्वा च किञ्चन ।
कर्म्म कुर्य्यान्नरो नित्यं सूतके मृतके तथा ॥
पत्रं पुष्पञ्च ताम्बूलं भेषजत्वेन कल्पितम् ।
कषायादिपिप्पल्यन्तञ्च फलं भुक्त्वा न चाचरेत् ॥
जलस्यापि नरश्रेष्ठ ! भोजनाङ्गेषजाहृतैः ।
नित्यक्रिया निवर्त्तेत सह नैमित्तिकैः सदा ॥"

इति कालिकापुराणे ५४ अध्यायः ॥

भोजने पाकविधौ दिङ्नियमो यथा,—
"पूर्व्वाशाभिमुखो भूत्वा उत्तराशामुखेन वा ।
पचेदन्नञ्च मध्याह्ने सायाह्ने च विवर्ज्जयेत् ॥
अथ याम्याभिमुखे पक्त्वा अमृतान्नं विजानीहि ।
पूर्व्वामुखो धर्म्मकामः शोकहानिश्च दक्षिणे ॥
श्रीकामश्चोत्तरमुखे पतिकामश्च पश्चिमे ।
ऐशान्याभिमुखे पक्त्वा दरिद्रो जायते नरः ॥"

पाकपात्रनिरूपणं यथा,—
"यदा तु आयसे पात्रे पक्त्वा अश्नाति वै द्विजः ।
स पापिष्ठोऽपि भुङ्क्तेऽन्नं रौरवे प्रतिपच्यते ॥
ताम्रे पक्त्वा चक्षुर्हानिर्मणौ भवति वै क्षयः ।
पितृभ्यां पक्वमन्नञ्च पितृयोग्यं शुभश्रेणि ! ॥
पुण्डरीकस्य यज्ञस्य लभते फलमीप्सितम् ।
भ्रातुलेन तु यत् पक्वं भगिन्या च कनिष्ठया ।
असगोत्रेण यत् पक्वं शोणितं तदपि स्मृतम् ॥
अभक्तेन च यत् पक्वं स्त्रिया पक्वं तथैव च ।
पक्वपात्रे च यत् पक्वं तत् सर्व्वं निष्फलं भवेत् ॥"

पाककाष्ठनिरूपणं यथा,—
"उडुम्बरेण काष्ठेन कदम्बस्य दलेन च ।
शालेन करमर्द्देन उदरावर्त्तकेन च ॥
पक्वान्नं नैव भुञ्जीत भुक्त्वा रात्रिमुपावसेत् ॥"

निषिद्धान्नं यथा,—
"गर्हितान्नमवीरान्नं भुक्त्वा चान्द्रायणञ्चरेत् ।
अप्रजा या तु वनिता नाश्नीयादेव तद्गृहे ॥
शालकाष्ठस्य पक्वान्नं शिरीषकस्य चैव हि ।
कालचक्रातकस्यैव वञ्चवारणकस्य च ॥
भैरण्डशाल्मलेर्वापि पक्वान्नं गर्हितं स्मृतम् ॥"

पाकपात्रत्यागकालो यथा,—
"यदा मृण्मयपात्रे तु पक्वं वै सार्व्वकालिकम् ।
मासे पक्षे तथाष्टासु तत्पात्रं विसृजेद् गृही ॥
धनुःपाके तथा सिंहे मीने चैव वरानने ! ।
यः कुर्य्याद्भोजनं देवि ! कृच्छ्रेणैव विशुद्ध्यति ॥"

पाकार्थजलदानं यथा,—
"एकदा तु जलं दद्याद् द्विवारं न प्रदापयेत् ।
त्रिभागं पूरयेत् पात्रं पश्चात्तोयं न दापयेत् ॥"

भोजनस्थानादि यथा,—
"उपलिप्ते शुचौ देशे पादौ प्रक्षाल्य वाग्यतः ।
प्राङ्मुखोऽन्नानि भुञ्जीत शुचिः पीठमवस्थितः ॥"

पीठनिरूपणं यथा,—
"सार्द्धहस्ते चतुष्कोणे सहकारविनिर्मिते ।
चाम्रभद्रदारुमये प्रादेशोच्छ्रायसंयुते ॥
वटासने भवेद्दृष्टिर्भद्रके श्रियमाप्नुयात् ।
चाम्रे धनविवृद्धिः स्याद्धर्म्मवृद्धिस्तु भद्रके ।
शालासने कपोरके किंशुके मरणं भवेत् ॥"

भोजने दीपनिरूपणं यथा,—
"घृतदीपात् यज्ञफलं तैले धेनुफलं लभेत् ॥"

भोजने चाण्डालादिदृष्टिनिषेधो यथा,—
"यदा भोजनकाले तु चाण्डालैः पतितैस्तथा ।
श्वकुक्कुटवराहैश्च म्लेच्छैश्च अन्त्यजैरपि ।
अन्नं वाप्यथ पानं वा दृष्टमात्रं परित्यजेत् ॥"
"रजस्वलायाः संस्पृष्टौर्वाचं श्रुत्वा प्रमादतः ।
व्रतस्थो वर्ज्जयेद्देवि ! अव्रते शोचनञ्चरेत् ॥
देवालये तथा तीर्थे सिद्धक्षेत्रे च शङ्करि ! ।
ब्राह्मणानां समाजे तु भुक्त्वा क्रतुफलं लभेत् ॥
आचान्तो भोजनं कुर्य्यादनामायां हिरण्ययुक् ।
सुवर्णेन स्पृशेदन्नं तदन्नञ्चामृतं विदुः ॥
रजःस्पृष्टं यदन्नञ्च भुक्त्वा भवति किल्बिषी ।
पौष्पकेण स्पृशेदन्नमन्नं विष्ठासमं भवेत् ॥
वैदूर्य्येण माणिक्येन स्फटिकेन स्पृशेदपि ।
स्वर्णेन संस्पृशेदन्नं तदन्नं शुचितामियात् ॥"

भोजने दिङ्नियमो यथा,—
"आयुष्यं प्राङ्मुखो भुङ्क्ते रात्रौ चैव उदङ्मुखः ।
यशस्वी दक्षिणे चैव पश्चिमे तु विवर्ज्जयेत् ॥"

भोजने मण्डलानि यथा,—
"मण्डलं भोजने काले चतुष्कोणं द्विजस्य च ।
क्षत्रियस्य भवेद्दैर्घ्यं वैश्यस्य कूर्म्मपृष्ठकम् ।
स्त्रीशूद्राणां भवेद्वृत्तं शकटाकारमेव वा ॥"

अथ भोजनकालः ।
"सायं प्रातर्द्विजातीनामशनं देवनिर्म्मितम् ।
नित्यमह्नि तमस्विन्यां सार्द्धप्रहरयामतः ॥
रात्रौ यामत्रयान्ते च सन्ध्ययोर्न कदाचन ।
अकालभोजनं कृत्वा प्राणायामेन शुद्ध्यति ।
अहोरात्रे च सन्ध्यायां भुक्त्वा कृच्छ्रं समाचरेत् ॥"

मोदकादिभक्षणानन्तरमन्नभोजनविधिर्यथा,—
मोदकं कन्दुपक्वञ्च गयाढ्यं घृतसंयुतम् ।
पुनः पुनर्भोजने च पुनरन्नं न दुष्यति ।
त्रिसन्ध्यं भुक्तवान् यस्तु न स स्वार्थं द्विजः क्वचित् ॥
भुक्त्वा रात्रिमुपगम्य कृच्छ्रेणैकेन शुद्ध्यति ॥
कोलं हरिद्रा सौवीरं मरीचं जातिकोषकम् ।
ग्रन्थिपर्णादिकं सर्व्वं गन्धद्रव्यं तथौषधिः ।
प्रशस्तमेवामामान्नं स्विन्नञ्चापि न दुष्यति ॥
कुटुम्बभरणार्थाय पाकं पश्चान्निवेदयेत् ।
वैश्वदेवान्नमुद्धृत्य भोजयेन्न विचारयेत् ॥
नाश्नीयात् केवलं रात्रौ बिल्वञ्चैव तथा दधि ।
अङ्केन तृणगुच्छेन काष्ठखण्डेन वह्निना ॥
पङ्क्तिभेदं ततः कुर्य्यात् पश्चाद्भुञ्जीत वाग्यतः ।
हस्तदत्तं यदन्नञ्च शूद्रादत्तं न भक्षयेत् ॥
घृततैलञ्च लवणं पानीयं पायसं दधि ।
रविवारे तथा षष्ठ्यां भौमवारे दिनक्षये ।
पर्व्वकाले च द्वादश्यां द्विजस्तित्तं न भक्षयेत् ॥
न वामेन पिबेत्तोयं न रसं तक्रमेव च ।
भेकाखुशिशुमार्ज्जारैस्तथा पारावतैरपि ॥
कलविङ्कैः पन्नगैश्च पाके स्पृष्टेऽपि सुन्दरि ! ।
गोधया वनमार्ज्जारैः पाकं न विसृजेत् क्वचित् ॥
स्वर्णरौप्यमये पात्रे पाषाणे ब्रह्मपत्रके ।
सकृद्भुक्त्वा तु देवेशि ! पराकस्य फलं लभेत् ॥
पूर्व्वायां स्वर्णपात्रे च भोजनं यः समाचरेत् ।
पुण्डरीकस्य यज्ञस्य लभते फलमीप्सितम् ॥
स्वर्णपात्रे पश्चिमायां उत्तराभिमुखेन वा ।
तदन्नं शौकरं मांसं भुक्त्वा चान्द्रायणञ्चरेत् ॥
सर्व्वकामः स्वर्णपात्रे यशस्वी खर्परेषु च ।
पद्मपत्रे भवेत् बुद्धिर्विद्याशी तु पुण्यवान् ॥
क्षयी भवति ताम्रे च काचपात्रे दरिद्रता ।
वृतपत्रे भवेदायुः करवे कीर्त्तिमाप्नुयात् ॥
मधुपत्रे च रोगः स्याद्वटपत्रे तु वैष्णवः ।
शालपत्रे भवेत्कामी पनसे चैव स्वर्गतिः ।
निशापत्रे प्ररोहे च पुनः संस्कारमर्हति ॥"

इति मत्स्यसूक्ततन्त्रे ४२ पटलः ॥

अथ स्मृत्युक्तभोजनविधिः । बहिःप्रक्षालितपाणिपादवदनो रत्नपाणिर्द्विवासा द्विराचान्तो गोमयोपलिप्ते प्राहृते देशे शुद्धः शुद्धनीचासनोपविष्टो धर्म्मवृद्धिकामः प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा यशस्कामो जीवत्पितृमातृकेतरो दक्षिणामुखो धनकामः प्रत्यङ्मुखो भूमिस्पृष्टदक्षिणपाद आसनारूढ़सव्यपादोऽन्तर्जानुकरो दक्षि-